משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר טהרות

הון עשיר על משנה כלים

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה כלים

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-כלים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 6
פרק ג 9
פרק ד 9
פרק ה 9
פרק ו 10
פרק ז 10
פרק ח 12
פרק ט 12
פרק י 13
פרק יא 14
פרק יב 15
פרק יג 15
פרק יד 16
פרק טו 17
פרק טז 18
פרק יז 18
פרק יח 24
פרק יט 25
פרק כ 26
פרק כא 27
פרק כב 27
פרק כג 27
פרק כד 27
פרק כה 28
פרק כו 28
פרק כז 28
פרק כח 30
פרק כט 30
פרק ל 31

פרק א

משנה א

יְסוֹד שׁוֹרֵק מְלֹא פּוּם לוֹ פְּרִי דַעַת.
וְיוֹסֵף טַהֲרוֹת עַל אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ.
בְּכֵן אָז יַהֲפוֹךְ אֵל חַי לְתוֹלַעַת.
בְּלָבָן עָז כְּזִיו שַׁדַּי בְּכָל חֹדֶשׁ:

פירוש

יסוד שורק. אלו ישראל דכתיב (ירמיה ב, כא) ואנכי נטעתיך שורק. והוא יסוד עולם, כי לא נברא אלא בשביל ישראל (עי' ויק"ר פל"ו ד): מלא פום לו פרי דעת. פיו מלא פרי דעת, וזהו סדר טהרות, כמשאז"ל (שבת לא.) ודעת זה סדר טהרות: ויוסף טהרות על אות ברית קדש. בהיותו פיו מלא פרי דעת טומאה וטהרה, ידע לשמור ולהזהר מלטמא בריתו באשה זרה או נדה שנשנו דיניה בסדר זה, כמו שנשמר יוסף הצדיק: בכן אז יהפוך אל חי לתולעת. בלבן עז כזיו שדי בכל חדש. פירוש, בזכות זה יהפוך ה' העונות אשר הם אדומים כתולעת שני, ללבן עז כזיו שדי. והוא זיו השמש המאיר לעולם, ועינו לבן מאד, עז כשלג כדכתיב (ישעיה א, יח) אם יהיו חטאכם כשנים כשלג ילבינו. וזה יעשה בכל חדש, כי הבא ליטהר מסייעין אותו (יומא לח:) ואינם מניחים אותו להשתקע בטומאת יצר הרע:

אלה הם ביאור המילות. ולנסתר הם כשמלות.

טהרות יש בו י"ב מסכתות, ועם הכולל י"ג, כנגד יסוד דנוקבא דזעיר ששם הוא סדר זה, ובו שם שדי, שאם תמלאנו יהיו בו ט' אותיות ועם ד' אותיות דיסוד הם י"ג, והנני מחבר יסוד לשדי דאף הוא בעי סמיכה כי הוא מהוד ולמטה, וצדיק יסוד עולם ושדי אמר לעולמו די והוא יאמר לצרותינו די:

כלים יש בו ל' פרקים, כי כלי המוכן לקבל טומאת היצה"ר הוא עד שלשים שנה, שעד אותו זמן כח האדם גוברת, ועיקר כחו הוא בשלשים שנה כדתנן (אבות פ"ה מכ"א) בן שלשים לכח, אבל משם ואילך כחו תושש והולך ואינו מקבל טומאת היצה"ר עוד כל כך בקל. וע"ד הנסתר י"ל כי הכלים שנשברו וקבלו טומאה החזירו רוחם ללמד, דהיא בינה, מגדל הפורח באויר:

כלים מבואר בבמדבר רבא פ' י"ג במאמר שהעתקתי בהקדמתי, שהוא ראש סדר טהרות:

ושכבת זרע. אינו מטמא אלא כשהוא לח (נדה פ"ז מ"א), ובכעדשה כשרץ (נדה מג:), ויליף ממנו (עי' תי"ט כאן), משום הכי סמכו אליו:

וטמא מת. סמך לשכבת זרע לרמוז משאז"ל (נדה יג.) על פסוק (ישעיה נז, ה) שוחטי הילדים בנחלים. דהמוציא ש"ז לבטלה כאילו שופך דמים, ונמצא שהוא טמא מת:
והמצורע. סמך לטמא מת, לרמוז דכל עוד שלא נגמרה טהרתו הרי הוא כטמא מת, דמצורע חשוב כמת (נדרים סד:):

משנה ג

זובו של זב ורוקו. שניהם כתובים בתורה בפירוש (ויקרא טו, ב-ח), ושכבת זרעו ומימי רגליו שניהם ילפו מרוקו (עי' תי"ט):

משנה ה

ופטור מן הפריעה ומן הפרימה. בפ"א דמגילה משנה ז' כתבתי טעם לסדר זה:

משנה ז

והבכורים. לא ידעתי מאי טעמא נשנו באמצע, דהא העומר ושתי הלחם תכופים הם זה לזה בפ' אמור (כג, ט-כ), והבכורים כתובים בכי תבא (דברים כו). ועוד קי"ל (בכורים פ"א מ"ג) דאין מביאין בכורים קודם עצרת. ואפשר לומר דשנאם דווקא באמצע, לרמוז האמור במנחות פ' ר' ישמעאל (פ"י מ"ו) דקודם לעומר אם הביא פסול וקודם לשתי הלחם אם הביא כשר, דלא כמ"ד (מנחות סח: וערש"י ד"ה לדברי ר"י בר' נחמיה) דקודם לעומר אם הביא פסול לא קאי אבכורים דפירות האילן:

משנה ט

אמר ר' יוסי. מדשינה התנא בדבורו ולא קתני רי"א אע"ג דפליג את"ק בקדושת בין האולם והיכל, ש"מ דעיקר משנתנו דקתני עשר דברי ר' יוסי הם, כמ"ש הר"ב באית דמפרשי. וא"א לפרש כפירוש הגאונים שהוציאו קדושת א"י מהמנין, על כי לא חשיב כי אם הקדושות שיש בהם כבוד למקום, שמונעים ממנו קצת טומאות או שמונעים קצת בני אדם ליכנס אליו כמ"ש הר"ב, וגם בתי"ט במשנה ז' דרצה לומר דלא חשיב ממניינא אלא הקדושות השייכים בחי, והא דתנן ומסבבין לתוכן מת אגב גררא נסביה, דעיקר קדושה אינה הוצאת המת אלא שלוח מצורעים. דא"כ הוו להו תשעה, דהא קדושת לפנים מן החומה היא שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני, ואין קדושה זו שום מניעת טומאה או בני אדם חיים ואפילו מתים, אלא דומה ממש קדושה זו לקדושת א"י ואין הפרש ביניהם, אלא שקדושת א"י היא שמביאים ממנה דברים המקודשים וקדושה זו היא שאוכלים בה דברים המוקדשים, וא"כ דשקולים הם וא"א להוציא את שניהם לבלתי יחסר ממנין עשר יבואו שניהם וכר"י, דהכי מוכח מלישנא דאמר ר' יוסי דסיפא כמו שכתבתי:

פרק ב

משנה א

כלי עור. שנאו אחר כלי עץ, לסמכו לכלי עצם דבא מן החי כמוהו, ולא שנא כלי עצם באמצע משום דלא אתיא אלא מרבוייא, וכלי עץ כתוב בפירוש בקרא (ויקרא יא, לב):

משנה ב

חביונות. חביות קטנות שיכולים להצניעם, לשון ושם חביון עזה (חבקוק ג, ד):

משנה ג

אעפ"י כפופים אעפ"י מקבלין. מסתברא דבשני מיני כלים איירי כמ"ש הרמב"ם, מדקתני תרי אעפ"י:

והמטה והכסא והספסל והשלחן. לא קתני שלחן בתר מטה, כסדר הכתוב (מלכים ב' ד, י) מטה ושלחן וכסא. משום דאין השלחן עשויה למדרס כמטה וכסא, אלא לאכול עליו היא עשויה, וכן ספסל דומה לכסא דעשויה למדרס כמוהו, משום הכי סמכו אליו. נמצא שבכל אלו השלשה, יש בו רבותא דאעפ"י שהם עשויים למדרס, להיותם של חרס אינם מטמאים אפילו משום מדרס מפני שאין להם תוך. והשלחן אין בו רבותא כמוהם שאינם עשויה למדרס, וגם אין לה תוך כמו שפירש הרמב"ם המטה והכסא והספסל והוא אלמנכר ושלחן ומנורה כלן אין להם תוך, ולכן מן הראוי היה להקדימה למטה ודומיו, אלא דהקדים המטה כסדר הכתוב. והא דלא סמך המנורה לשלחן אלא הפסיק בספינה, י"ל משום דספינה דומה לכלים הנזכרים קצת, שכלם הם כמו טבלה העומדת בשכיבה כזה משא"כ המנורה שצורתה כעצים העומדים זקופים כזה ולכן אין בה חדוש אפילו כשלחן, ולא הקדימה לכלם מהטעם שכתבתי בשלחן. ואפשר שמטעם זה שהיא עשויה בדרך דלא שכיח שיעשו כן מחרס, הוצרך התנא לפרש בה של חרס, אע"ג דכוליה מתניתין בחרס איירי שכן תחילתה הוא הטהורין שבכלי חרס, דלא תימא דאפילו בשל עץ איירי וטהורה אפילו מדרבנן, דומיא דשאר הכלים הנזכרים במשנה הזאת שהם טהורים אפילו מדרבנן להיותם פשוטי כלי חרס, ושזאת מפני צורתה שאינה עשויה בדרך הראוי לקבל ככלי מושכב, תהיה טהורה אפילו בהיותה של עץ כעץ דעלמא שאינו עשוי בצורת כלי, ועיין לקמן:

והספינה. הא דלא הקדימה לשלחן, אע"ג דעשויה למדרס דומיא דמטה ודומיו משא"כ השלחן. י"ל דמשום הכי דווקא שנאה אחר השלחן, דלא תימא שאם היתה של עץ היתה טמאה משום מדרס דומיא דמטה ודומיו, דאין הדין כן דאפילו אם היתה של עץ אינה מטמאה מטעם זה, על כי אין מדרסה מדרס, מהטעם שכתב התי"ט דאומרים בה עמוד

ונעשה מלאכתנו דלפרקמטיא היא עיקר עשייתה, ולכן היא דומה לשלחן דאינה עשויה כלל למדרס, ועיין לעיל:

והמנורה. מלבד הטעמים שכתבנו לעיל, י"ל דשנאה אחר הספינה לסמוך לה זה הכלל כל שאין לו תוך, דהכי הוא במנורה, משא"כ בספינה דלא מטעם פשוטי טהרוהו דהא לקבלה היא עשויה, אלא מגזרת הכתוב:

של חרס. מפני שהפסיק בספינה דדינה הכי אפילו בשל עץ, דגזרת הכתוב היא, הוצרך לפרש במנורה של חרס, דלא תימא דאף היא דינה הכי אפילו בשל עץ, מהטעם שכתבתי לעיל:

זה הכלל. אטהורין שבכלי חרס קאי, וכלומר ויש עוד כלים שהם טהורים בכלי חרס, וכדי שלא לפרש אותם אמר זה הכלל כל שאין לו וכו', ובזה לא צריך לפרטם. והתי"ט דרך דרך אחרת בהרגש זה:

משנה ד

שהוא פותח בה טהורה וכו'. פותח קודם לגומר משום הכי שנאו בראשונה, ועל סדר זה שנא המשפך, ועוד הוצרך לשנות שם טמא בסוף משום פלוגתא דר"י ור"ע, ומשום הכי לא שמר הסדר שהתחיל ברישא להקדים טמא לטהור:

רע"א מפני שהוא מטהו על צדו. ונמצא שעשוי לקבלה בלי אצבע, אבל בלאו הכי לא הוה טמא כנלע"ד, וכסברת ר"א ברבי צדוק בטיטרוס, אע"ג דאפשר דבטיטרוס מודה ר"ע לר"י להיות שאינו מוציא משקה אלא טיפות דקות, מה שאין כן משפך, והמפרשים תפסו דרך אחרת ולא ידעתי מי הכריחם לזה, ועיין מ"ש במשנה ו' ד"ה ר' יוסי:

משנה ו

ר"א ברבי צדוק מטהר. וצ"ל דבמשפך של רוכלין לא פליג, מן הטעם דר"ע דעשוי לקבלה בלי אצבע, וכמ"ש לעיל דמהאי טעמא דווקא טמאו ר"ע, דבלאו הכי כ"ש שהיה מטהר התם שמוציא בלי אצבע כל המשקה בקילוח, וה"ל לתנא לשנותו, אם לא שנאמר דמהאי טעמא ממש דאתיא במכ"ש לא שנאו:

רבי יוסי מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות. מכלל דבלאו הכי אעפ"י שמחזיק ע"י האצבע כמשפך של רוכלין לא הוי טמא מפני שהוא מוציא בלי אצבע המשקה בקלוח וכסברת ר"ע שכתבתי לעיל. ולפי זה אתי שפיר לפסוק כר"ע דלעיל וכר' יוסי דהכא, אף לפי מה שפרשתי דר"ע חולק אר' יהודה בכלי שאינו מטהו על צדו וס"ל דהוי טהור אעפ"י שהוא של מדה שדרכו להניח אצבעו מתחתיו כנגד הנקב למדוד בו המשקה. וכדברי אלו יש להוכיח מהא דתנן בפ"ג משנה ח' משפך של עץ ושל חרס שפקקו

בזפת ראב"ע מטמא, ר"ע מטמא בשל עץ ומטהר בשל חרס, ור' יוסי מטהר בשניהם. ומפרש הר"ב והוא מפירוש הר"ש בשמא דתוספתא, דטעמא דר"ע דמטמא בשל עץ מפני שהזפת הוא מינו שהוא יוצא מן העץ, ומטהר בשל חרס שאינו מינו ולא חשיב חבור. וכתב עוד לחלק בין סתימת נקב החבית לסתימת פי המשפך דאינו מועיל בהיות המשפך של חרס מפני שסופו להסיר סתימתו כשירצה לשפוך היין בחבית, משא"כ בסתימת נקב החבית אפילו של חרס.

הרי מבואר דלר"ע כל שאין סתימת הנקב של המשפך ממין הכלי, או שסופו להסיר הסתימה, שאינה מועלת לטמא. והנה שתים אלו נמצאו במשפך שהתקינו בעל הבית למדוד בו השמן או כיוצא בו לידע כמה הוא נותן בתוך תבשילו, ואין דרכו להטותו על צדו להריח בו לשום אדם שהרי הוא אינו מוכר, ולכן אינו מן הדין שר"ע יטמאנו מטעם תקון המדה דעשוי לקבל באצבעו, שהרי אין האצבע ממין הכלי, וכן סופו להסירו, ומצינו דהכא מטהרו אף בהיותו סתום מטעם זה.

ומכאן נמי מוכח סברת ר' יוסי שכתבתי דדוקא בטיטרוס קאמר דטמא מפני שאף בלי אצבע אינו מוציא אלא טיפות דקות, אבל במשפך שאין דרכו להטות על צדו מודה לר"ע כמ"ש דמטהר, דהא הכא מטהר אפילו סתמו במינו דס"ל דאפילו במינו לא חשיבא סתימה הואיל וסופו להפתח, ובזה דווקא חולק עם ר"ע דלר"ע לא חיישינן לטעם זה אלא כי סתמו שלא במינו, הא מיהא דכי סתמו שלא במינו לתרוייהו לא מקרי סתימה, והיינו סתימת אצבע במשפך דמדה. ולכן יש לתמוה מהר"ב שפירש במשנה הנ"ל בדר"ע, כלומר, אפילו אינו של מדה, משפך של רוכלים לעולם מטמא מפני שמטהו וכו'. דבאמרו אפילו אינו של מדה משמע דכ"ש אם הוא של מדה ומטעם סתימת האצבע דהוי טמא, וכן פי' הר"ש, שהרי אנו רואים דטעם זה אינו מועיל לר"ע. אבל מדברי הרמב"ם בפירושו ובחבורו פ' י"ח מה' כלים נראה כמ"ש, דדברי ר"ע דאמר מפני שמטהו וכו' דוקא הם:

משנה ח

ובית שקועו של נר מטמא באויר. ולא חשיבי כיד לנר דאינו מטמא אלא במגע כדין ידות הכלים, וכדתנן בפ"ג משנה ד', אלא ככלי בפני עצמו הוא חשוב ומטמא באויר. ובזה אזלה לה הרגשת התי"ט, וגם מה שהרגיש בשם הר"ש על התוספתא דמסרק הצרצור, דקמפלגי ר"א ורבנן אם מטמא באויר או לא, יש לפרשו כדרך הזה, לאפוקי במגע דלכ"ע מטמא אם נגע הטומאה בתוך השנים כדין יד, וכה"ג תנן בפ' ד' משנה ג' גבי גסטרא שיש לה שינים כמסרק של צרצור, דלא תימא דיש לאותו מסרק העשוי כשבכה ודבוק

על פי הכלי דין דופן הכלי שאינו מקבל טומאה אם נגע השרץ אליו שלא מתוך הכלי כדין גב כלי חרס. והא דלא הזכיר התנא האויר בפירוש במחלוקתם, י"ל משום דסמך אדסליק מיניה דהוא בית שקועו של נר דנזכר ביה טומאת אויר בפירוש, דמסתמא כל אדם יודע דאף המחלוקת השנוי אצלו על טומאה זו דאויר קאי, כן נלע"ד:

פרק ג

משנה ה

בחידוק. בהידוק, דהא וחית שניהם מאותיות אחה"ע המתחלפות:

משנה ו

יבלית שטופלין בה את הפטסין הנוגע בה טמא. קשה, דכיון דאין היבלית מטמאה בפני עצמה, אעפ"י שבה מטפלין את הפטסין, הכי הי"ל הנוגע בטפילת הפטסים, לאפוקי הדברים דלאו ארחיהו דאינם חבור אם טפל בהם אלו הפטסין הל"ל יבלית שטפלו בה וכו'. וי"ל דדוקא שטופלין בו הפטסין, לאפוקי קנקנים גדולים שאין דרך לטפול אותם בה, שאם טפלם בה אינה חיבור, כדאיתא בפירוש בתוספתא והביאה הר"ש:

משנה ח

זפת שנטפה על החבית וכו'. שנא סיפא זו לגלויי רישא דכפירוש הרמב"ם היא, דיותר מצרכה ר"ל כנגד הנקב, ולפי זה נחה הרגשת התי"ט דקאמר דהוי זו ואצ"ל זו:

פרק ד

משנה א

החרס וכו'. לא היה יכול לכלול שני הבבות בבבא אחת באמרו או שהיה בו חדוד וכו' אעפ"י שנטל האזן וכו', משום פלוגתא דר"י דלא קאי אלא אניטל:

פרק ה

משנה ז

עד שיהא בארץ. נראה דאשניהם קאי אחולקו ואגורר, דבשניהם בעינן עד שיהא בארץ, וה"ט דקתני עד שיהא בארץ בסוף. ור"מ ס"ל דלא צריך לגרור את הטפלה כלל, והחלוק לא בעי עד שיהא בארץ:

משנה י

של עכנאי. ראוי להקרא כך מלבד הטעם שהקיפוהו הלכות כנחש כמ"ש התי"ט משמא דש"ס (ב"מ נט:), על כי על ידו נדוהו לר"א, דנקרא הנדוי נחש דרבנן, משא"כ בתנורו של בית דינאי, דאע"ג דאיכא מ"ד דנקרא כן על שם הדינים הרבים שדנו בו עד שפסקו הדין שבו, אינו ראוי להקרא של עכנאי הואיל ולא יצתה תקלה זו ממנו:

פרק ו

משנה ב

עליה ועל האבן וכו'. כנגד שלשה כלים שהזכיר ברישא המוזכרים במשנה שיש להם נתיצה, נקט ג' דברים שאין להם נתיצה:

עליה ועל האבן עליה ועל הסלע. סמכם זה לזה משום דדומים זה לזה ששניהם אבן אחד, וכתל הוא מאבנים הרבה:

פרק ז

משנה ג

את השפוד. שהוא ישר ולא עקום, ומשום הכי נקט שפוד, אבל ה"ה לדומה לו כמ"ש רמב"ם:

משנה ו

רשבג"א. הכא ניחא שפיר למימר רשב"ג אומר אף אם אין חולק עליו, כי דבר שלא נזכרה בדברי ת"ק בא להשמיענו, וכן הוא בכל כיוצא:

הכנה. לפי' הרמב"ם שפירש, כנה כן הכירה, צ"ל דכנה שמה, דאי לאו הכי כנה הל"ל, דבהא הכנוי שבסוף התיבה ידעינן באיזה כן אנו מדברים, ולא היינו צריכים להא ראשונה. אבל זה דוחק דבסיס כן מקרי, ומה לנו להוסיף בשם זה להיותו בסיס כירה אות הא. ועוד דוחק הוא לפרש המשנה הזאת על פי דרכו, שה"ל העיקר חסר מן הספר. ואע"ג דהתי"ט תמה מפי' הר"ש והר"ב, באמור דמה חידוש אשמועינן רשב"ג במדה זו לפי פירושם. ולכן נלע"ד דפירושם אמיתי הוא וחדוש גדול שמעינן, והוא דסתם כירה היא באחת משני פנים, או שהיא עגולה כזו או שהיא מרובעת כזו ואם היא עגולה מסתמא השלשה פטפוטים שבה הם רחוקים זה מזה שליש הקיפה, כזה (ציור א) ואם היא מרובעת השלשה פטפוטים מסתמא עומדים בה כזה (ציור ב)

ציור אציור ב

והנה המסומן באות א' הם מקום שפיתת הקדרות שנים בין בעגולה בין במרובעת, והמסומן באות ב' הם הפטפוטי', ובמקום הנקודה עבה שם כלים הג' אצבעות היוצאים מהכירה. והנה אילולי דברי רשב"ג היינו אומרים שדרך מדידת האויר שביניהם הוא כרשום בנקודת ג', שבעגולה אנו מושכים היקף עגול שיהיה רחוק בכל מקום מהכירה ג' אצבעות כאורך הפטפוטים, וכן בכירה מרובעת שנקיפנה ממרובע אחד רחוק מן הכירה כמו כן ג' אצבעות כאורך הפטפוטים, כאשר אתה רואה בקוים הרשומים באות ג', ויהיה כל אותו האויר שבין המרובע ההוא לכירה וכן בין העגול ההוא לכירה חשוב אויר שבין הפטפוטים, ובכל מקום שיכנס השרץ באותו אויר יהיו טמאים, לזה אמר שאינו כן, אלא המדידה הוא שימדוד בכנה והוא המסרגל שהוא כקו ישר, ויתננו בין פטפוט לפטפוט כאשר אתה רואה בקוים הרשומים באות ד' בין בעגולה בין במרובעת, וכל אותו אויר שמן הכנה ולפנים ומקום הכנה הוא שטמא ולא חוץ ממנו, ובאמרו שנקח הכנה ונתן אותו ביניהם, ידענו שדווקא הכי צריך להיות, משום שבכנה שהוא קו ישר א"א שנעשה קו עגול ביניהם כשנקוה הקו כיושר הכנה הנוגע מצדו האחד לפטפוט האחד ומצדו השני לפטפוט שאצלו, ומטעם זה א"א שנרשום על הכנה מרובע בהיותו עומד בשני קצותיו על שני פטפוטים, דלרשום המרובע צריך שיהיה קצהו האחד חוץ מהפטפוט ואנן ביניהם תנן, ולהקל מעליך הענין הנני צר צורות רבות. (ציורים: א, ב, ג, ד, ה, ו) המסומן בצורת א' הם הכירות בלי פטפוטים, ובצורת ד' הם בפטפוטים והיקף האויר שבניה' לפי הס"ד, ובצורת ה' הם הצורו' אמיתיי' נמצ' שכשיכנס השרץ באויר והוא אויר הכירה טמא וכן בשיכנס חוץ לכירה בין הפטפוטי' באוי' ב' אבל בבואו חוץ למקו' הכנה כגון במקו' ה' אעפ"י שכשנמדוד על פי הס"ד אף אותו אויר אינו רחוק מהכירה יותר משלש' אצבעות כאורך הפטפוט אפי' הכי טהור וכה"ג מצינו לעיל במשנה ג' בחצ' הכירה שאנו מודדין אותו בשפוד מלמעל' למטה כזה, (ציור ז) ואין אנו מודדין אותו ביושר כזה, (ציור ח) אלא דהתם אנו מחמירין והכא אנו מקילין, וטעמא נ"ל משום דלא חשיב תוך בין הפטפוטים כמו בחצר הכירה, ואם יהיה לה פטפוטים הרבה לעולם נמדוד מפטפוט לפטפוט בכנה דהיינו בקו ישר כזה (ציור ט) וכל שבפנים מן הקו יש לו דין תוך ולא מה שחוץ ממנו (ציור י) כן נלע"ד:

ציור אציור בציור גציור דציור ה

ציור וציור זציור חציור טציור י

פרק ח

משנה א

שחצצו בנסרים או ביריעות וכו' הכל טמא. צ"ל דבנסרים שכיחי יותר מביריעות והכי מסתבר, משום הכי הקדימם אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו, דמחיצת נסרים ראויה היא יותר ממחיצת יריעות:

משנה ט

בור. נ"א כור. שיש בו בית שפיתה טמא. ושל עושה זכוכית אם יש בו בית שפיתה טמא. צ"ל דכור מסתמא יש בו בית שפיתה, ושל עושה זכוכית מסתמא אין בו, ומשום הכי לא כללם בבבא אחת. ונפקא מינה בנגע בהם טומאה ונגעו באוכלים ונאבדו, ולא ידענו אם היה להם בית שפיתה או לא דבתר סתמא דידוהו אזלינן, וה"ט דקתני גבי של זכוכית אם משא"כ ברישא, וכיוצא בזה בכיוצא בזה פי' מהר"ם במשנה ב' פ' י"ב כמ"ש התם התי"ט, ובזה נחה הרגשת התי"ט:

משנה י

דבילה. נקט לה משום דבה שכיחי צרורות, מפני ששוטחים התאנים על הגג או בשדה ליבש, וה"ט דקתני הצרור בהא הידיעה, כאילו נמצא כך לעולם:

פרק ט

משנה ז

שיעורו מלא פי מרדע שלא נכנס. ובנכנס תנן כמלא פי מרדע, וטעמא הוא, דכשלא נכנס הוא מלא פי מרדע ממש לא פחות ולא יותר, אבל כשנכנס אינו מלא פי מרדע ממש כי אם מעט יותר, ומשום הכי שייך שפיר למימר כמלא, ולא מלא:

היה עגול וכו'. ארישא קאי ואליבא דר"י כמו שאפרש בדבור דלקמן, ונטר ליה עד הכא, לאשמועינן רבותא דאע"ג דמחמיר טפי מרבנן בסרידה עצמה, מקיל טפי בסדיקת המרוח:

היה. שליש טפח עגול. פי' בהיקף, דנמצא מיתרו פחות משליש, ואין פי המרדע יכול לעבור דרך שם. אין רואין זה השליש ארוך. כלומר כאלו נפתח התנור ונפשט באורך, שאז היקף הנקב מתפשט והוא שליש ויכול לעבו' המרדע אז דרך שם, אלא שיעורו כמלא פי מרדע נכנס. כך בנקב זה כמו שהוא עומד בהיקף התנור, וזה יהיה כשיהיה בהיקף הנקב זה יותר משליש עד שיעלה מיתרו לשליש. כך נראה פי' משנה זו, ואל תתמה כי כמו כן מצינו בטומאה רצוצה, דלהוציאה מידי רצוצה בעינן שיהיה במקומה

טפח על טפח ברום טפח מרובע דווקא, ואם היה הרחב פחות מטפח אין האורך או הגובה משלים שיעורו אעפ"י שהוא יותר מטפח, אלא בעינן שיהיה במקומה כך כמו שהוא טפח לפחות בכל צד, ובזה נחה הרגשת התי"ט שהניחה בצ"ע:

משנה ח

בד"א בזמן שלא נעשו בידי אדם. אבזמן שנעשו ליין קאי, ולא ידעתי אמאי לא הקדימו לבד"א בזמן שנעשו ליין:

פרק י

משנה ב

בבעץ. תרגום בדיל (במדבר לא, כב) אבצא, ותרגום ירושלמי בעצה. וידוע כי העין והאלף הם ממוצא אחת, ומצינו משמלה שלמה. ועוד י"ל דהאי תנא ירושלמי הוה:

משנה ו

בסינן. פי' הר"ב, קליפות דקות של סנה. והרמב"ם פי' שחיבר שני הנסרים במסמרים של עץ. והדין עמו דהכי מוכח מהברייתא דמלאכת המשכן, וכתבתיה בספרי מעשה חושב פ"ב פסקא ז' ע"ש בפירוש:

משנה ח

לפסין. נראה דשל חרס נקראים לפסין, ושל מתכת אלפסין. והיינו דתנן בשבת פ"ג משנה ה' האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין. (דכשני) [דבשני] מיני כלים דאחד מהם משמר חומו פחות מחבירו איירי, ולא זו אף זו קתני, דסתם קדרה היא של חרס ואינה משמרת חומה כמו האילפס של מתכת. ומפני שדרך הכלי חרס להיות קטן, כדי שיוכל לטלטלו בקל מפני שהוא עלול להשבר אם יפול משא"כ בכלי מתכת, נקט התנא במשנה ד' פ"ח דפאה לפס ולא אילפס, מהטעם שכתבתי שם:

השרץ בעליונה והתחתונה עודפת היא והתחתונה טמאה בעליונה והתחתונה עודפת כל שיש בה משקה טופח טמאה. מה מאד תמהני מלשון זה ולא ידעתי מה אומר בו, שהרי שני המציאיות הם מציאות אחד, שהשרץ בעליונה והתחתונה עודפת, ואם כן למה לו לתנא להאריך בלשונו הל"ל הכי השרץ בעליונה וכו' והתחתונה טמאה, והאמצעית אם יש בה משקה טופח אף היא טמאה. וז"ל הרמב"ם בפ' י"ג מה' כלים (הי"ב): היה השרץ בעליונה והיתה שפת התחתונה עודפת, העליונה טמאה שהשרץ בתוכה, וכן התחתונה מפני ששפתה עודפת הרי השרץ באוירה, ושאר האלפסין שבתוך התחתונה טהורין שאין כלי חרס מטמא כלים שבתוכו, ואם היה ביניהן משקה טופח

כל משקה שיש בה טמאה, שהמשקה מתטמא מאויר התחתונה העודפת וחוזר ומטמא את האלפס, ע"כ.

ויותר תמה לי על הר"ב, שכתב וה"ה דהוה מצי לאשמועינן חדוש זה של משקה טופח ברישא, כשהשרץ בעליונה והתחתונה עודפת ויש משקה טופח באמצע, ע"כ. דהא בענין זה דווקא שמעינן ליה, ומן התי"ט הקולע אל השערה ולא יחטיא, תמהני שלא הרגיש בזה, ואדרבא עשה עיקר מדברי הר"ב באמרו ומ"ש וה"ה דהוה מצי וכו' והכי נמי דהוה מצי למכתב וכו' ע"ש.

ואי לאו דמסתפינא דקא חזינא דה"ג בכל הנוסחאות וכן נראה מלשון הרמב"ם בפירושו ובחבורו, הייתי אומר דגירסא אחרת נזדמנה לר"ב במתניתין. והיא, בתחתונה והעליונה עודפת כל שיש בה וכו'. והוא דפסק הרמב"ם בפ' י"ג מה' כלים, דהמשקה טמא מטמא הכלי אפילו מגבו והוא של חרס ומשום הכי כי הוי השרץ בתחתונה אעפ"י שהעליונה עודפת כל שיש בה משקה טופח והוא על גבה טמאה, שהרי המשקה מקבל טומאה מאויר התחתונה שבה השרץ ומטמא הכלי שעומד עליו, ואם זה המשקה הוא על גבי כלי האמצעי בין שיהיה עודף על התחתון בין שאינו עודף הנה הוא נטמא מפני הטומאה שבאויר התחתון על ידי המשקה שעליו, וכן העליון העודף על כלם אם יהיה לו משקה עליו מגבו יקבל טומאה מהכלי התחתון מחמת המשקה העומד עליו ע"ד שהאמצעי קבל טומאה מהתחתון, ולא יוצל העליון במשקה טופח עליו מטומאה בהיות הטומאה באויר התחתון, אלא אם כן יהיה האמצעי עודף על התחתון אף אם יש עליו משקה טופח מגבו, אבל אם לא יהיה האמצעי עודף ויהיה לעליון העודף משקה על גבו יקבל טומאה מגבו. ובזה נחה ההרגשה דיש להרגיש מאי קמ"לן התנא בדין זה דמשקה טופח בעליונה עודפת, דיש בו רבותא דאעפ"י שמציל על האוכלין והמשקין שבתוכו בהיותו עודף על התחתון, אפשר שיקבל הוא עצמו טומאה ע"י משקה טופח שמגבו ומ"מ לא נטמא תוכו כי כן הוא הדין, ולכן אף פירוש זה דחוק, דהא כל שיש בה משקה טופח סתם תנן דמשמע מתוכו, וכן טמאה סתם תנן דמשמע דטמאה ממש היא ולא גבו לבד:

פרק יא

משנה א

פשוטיהן ומקבליהן. סירכא דכלי עץ דהקדים פשוט למקבל, נקט:

אלא לטומאת נפש. עיין מ"ש בספרי חושב מחשבות במאמר נוי בגדי שש בסדר טהרות מסכת כלים רמז פ"ו:

משנה ב

שנעשו לקרקע. דייקא, דלא קתני שמחוברים לקרקע, ש"מ דאפילו עדיין לא נתחברו טהורים, כמ"ש הרמב"ם שהביא התי"ט:

משנה ד

מחצה על מחצה. עיין מ"ש בפ"ט דכלאים ופ"ד דמקואות:

משנה ה

אין טמא אלא עקרב. לאפוקי אף השרשרת התלוייה בלחיים העוברת תחת גרון הבהמה, אעפ"י שעושה מעשה העקרב מבחוץ, והלחיים לפי מה שפירש הרמב"ם, ז"ל: הם הברזלים הנמשכים מכאן ומכאן על לחי הבהמה, ע"כ. והם תשמישי העקרב שבתוך הפה, והשרשרת שתחת הגרון, כן נראה. ובזה נחה הרגשת התי"ט שהניחה בצ"ע:

כל תכשיטי נשים טמאים. אע"ג דה"ה לתכשיטי אנשים כמ"ש התי"ט, הזכיר כלל זה בנשים דבם שכיחי טומאות יותר מבאנשים:

פרק יב

משנה ה

מסמר של שלחני וארון של גרוסות ומסמר של אבן השעות. איידי דקאי בשלחני פתח בשלחני, והואיל ופתח במאי דסליק סיים דבריו כסדר הזה, ולא חש להכניס הארון בין המסמרים, ועיין מ"ש התי"ט במשנה ד' ד"ה וארון בשם הראב"ד:

פרק יג

משנה א

וזוג של ספרים. זה צורתו המסומן באות א' הוא החלק העליון הסמוך ליד, והמסומן באות ב' הוא החלק התחתון והוא הסמוך לראש. פירוש, דכשמסתפר מניח אותו המסומן בב' על הראש ממש, והוא אינו חד כל כך כדי שלא יחתוך בו עור הראש, אלא הוא עשוי להעמיד השער על עמדו כדי שיוכל העליון הסמוך ליד שהוא חד הרבה לפעול פעולתו ולגלח השער, ע"י נענוע היד, דאילולי החלק התחתון הנוגע בראש שמעמיד השער כנגד העליון ומקרבו אל חודו, היה השער נכפף ע"י נענוע העליון ולא היה יכול לגלח, וה"ט דמאן דמפרשים דמספרים כעין תער הם אותם שהחלק העומד על הראש הוא חד מאד, שמגלח כמו תער, שהרי בהיותו כך נמצא שמשחית השער בו כמו בתער שמשחית השער ומגלחו עד שאינו נראה מעל העור כלל, משא"כ כשהם עשויים בדרך

הזה שאמרנו שאין החלק הסמוך לראש חד, שאינו מגלח השער בעומק, שהרי החלק התחתון אינו חותך, והחלק העליון אינו יכול להעמיק כי החלק התחתון מעכבו, ונמצא שנשאר אורך השער מעל העור כעובי חודה של חלק התחתון שאין העליון יכול להעמיק כנגדו ולחתכו, והתחתון אינו חד כל כך שיוכל לחתכו:

משנה ב

זומא לסטרא שניטלה כפה טמאה מפני המזלג. לא ידעתי מפני מה נשנה המזלג בלי כנוי משא"כ הכף:

משנה ז

וכן מסרק של ראש. לאשמועינן דהמעבר והמזרה והמגוב, כלם משמשים לדבר אחד, קתני לגבי מסרק של ראש המשמש לדבר אחר וכן:

פרק יד

משנה א

הלפס. אית דגרסי הלבס, והכל אחד, כי הב' והפ' מאותיות בומף, וההא היא שרשית ובמקום א' של אלפס, כי שניהם ממוצא אחת:

משנה ו

אם אינו מראה את רוב הפנים. ומה שאז"ל וכן עינינו רואות שאדם רואה במראה צורתו גדולה וקטנה, אין זה בא משיעור המראה אלא מאיכות זהירותו:

משנה ח

מפתח של ארכובה. נראה בעיני דזו צורתה המסומנים באות א' עומדים זה על זה כירך עם השוק, והמסומן באות ב' הם שיני המפתח שעומדים מבחוץ על קו א' כאצבעות הרגל בשוק, וצ"ל שהמפתחות העשויות כך הם עשויים בענין שיכולים להשתמש בהם בפותחת לפתוח ולסגור בין מבפנים בין מבחוץ, וכשיש לה השני קוים יכולים להשתמש בה אף מבחוץ אבל לא כשחסר מהם קו אחד, וכך הם רוב המפתחות שראיתי פה צפת תוב"ב, ומשום הכי כי נשבר מתוך ארכבותו טהור לרבנן, להיות דעיקר תשמישו שהוא לסגור הפתח מבחוץ בצאתו מן הבית בטל ממנו, אע"ג דעדיין יכול להשתמש בה מבפנים להסגר עצמו בה בהיותו בתוך הבית, מ"מ לא חשיב זה עיקר תשמישו דלא נעשית מעיקרו לכך כי יכול לסמוך את הדלת בהיותו הוא בפנים בעץ או בבקעת, משא"כ בצאתו חוצה שאם אינו סוגר במפתח אין לו במה לסמוך שלא תהיה ביתו הפקר. ור"י ס"ל דהואיל ועדיין ראוי קצת לתשמיש והוא להיות פותח בו

בפנים אעפ"י שאין זה עיקר תשמישו, עדיין שם כלי עליו ולכן עדיין הוא בטומאתו, אבל של גם שצורתו ממש כגימל כזה שהוא צורת ג' הפוכה, שהמסומן באות א' הם שני קוי המפתח, והמסומן באות ב' הם שיני המפתח, וצ"ל שהמפתחות העשויות כך אינם ראוים להשתמש בהם בפנים כלל אפילו כי נשברו אין להם אלא קו אחד, ומשום הכי כי נשבר בתוך גומו טהור לכ"ע, שאינו ראוי לשום תשמיש עוד:

פרק טו

משנה א

מסאה בלח שהן כורים ביבש. כי סאת הלח עודפת על סאת היבש שליש, שהוא שיעור גודש סאת היבש, כן כתב הקליר בפיוט דשקלים (וסאת יבש חסרה שליש בלח. יוצרות ד"ה אז ראית). ועיין מ"ש בספרי חושב מחשבות במאמר מקוה טהרה ששם הארכתי:

משנה ה

רחת של גרוסות וכו'. אי לאו דמסתפינא הייתי אומר כי הרחת של גרוסות יש לה בית קבול ושל גתות אין לה, ושל אוצרות יש לה ושל גרנות אין לה, ומשום הכי לא כללם שנים שנים, ונתן טעם בזה הכלל למה, יש מהם שיש להם וטהורים, ויש שאין להם וטמאים, והוא שאותם שיש להם כיון שאינם עשוים אלא לכנוס ולא לקבל בתוכם כאילו אין להם דמו, ואותם שאין להם כיון שמ"מ הם עשויים לקבל וצורת כלי עליהם, טמאים מדברי סופרים כארובות של נחתומים דלעיל:

משנה ו

המרכוף. לשון הערוך (אות המ"ם) אמרו שמצאו בתלמוד כלים בארץ רווחה, ומצאו בו פי' זה הדיבור, סוסיא דבר גניתא, עכ"ל. ונראה לפי פי' הר"ב, דגניתא הוא כמו גנותא, כי הויו והיוד מאותיות יהו המתחלפות, ולפי שהלצנים הם אותם שמגנים ונותנים דופי לכל אדם נקרא הלצנות גנותא, ועוד שהוא מגונה. ומרכוף יהיה פירושו בשני תיבות דומה למרקוליס (עי' סנהדרין פ"ז מ"ו וברע"ב שם) חילוף כוף, ר"ל להיות כפוף לפני ה'. עוד שם (בערוך) ויש מפרשים, שזה מרכוף הוא כלי מארז שעושין לזמר, ויש ששונין המרכוב טהור, ומפרש העץ שבכינור שכורכין עליו החוט ומרכיבין אותו עליו, עכ"ל:

פרק טז

משנה ז

מרכוף של זמר. לשון הערוך (שם) מרכב של זמר, והוא שאמרו שיש לזמרים כמו סוס מן ארז, ע"כ. עוד יש שם יש ששונים, והמרכוב של זמר פי' בית יד של מגל, מלשון לא תזמור, עכ"ל. ולפי פי' הראשון הף' היא במקום ב' דשניהם מאותיות בום"ף, ולפירוש השני נקרא הבית יד מרכוב לפי שמניחין עליו האצבעות כשתופסין אותו אחד מכאן ואחד מכאן, כאיש רוכב ששני רגליו הם משני צדי הנרכב אחד מכאן ואחד מכאן:

משנה ח

תיק הסייף וכו' תיק המספרת וכו'. כל הכלים שמלאכתם שוה כללם בתיק בפני עצמם, דלא תימא דתיק אחת המשמש לכלם קאמר:

הפגושות. אע"פי שבתרגום שלנו (יחזקאל כו, ט) כתוב פגזוהי, הכל אחד כי השין והזין מאותיות שזרס"ץ המתחלפות:

תיק סומפוניא בזמן שהוא נותן מלמעלה. אע"ג דכ"ע נותנין אותה מצדו כי כן דרכה שלו טמא. ואם גם הוא נותנה מצדו טהור. תיק חללין ר"י מטהר מפני שהוא נתנו מצדו. ולכן שלו טהור אע"ג דכ"ע נותנים אותו מלמעלה כי כן דרכו, ולת"ק דווקא להחמיר כמו בסומפוניא אזלינן בתרי' בדידיה, אבל לא להקל גזרה שמא יחליף, כן יש לפרש משנה זו. א"נ נוכל לומר דת"ק לא ס"ל לחלק אלא בסומפוניא אבל בתיק החליל אעפ"י שנותנו אותו בצדו ס"ל דטמא, ור"י ס"ל לחלק אף בחליל, וזהו אמרו מפני שהוא נותנו בצדו הוא טהור, מכלל שאם היה נותנו מלמעלה אף הוא טמא, ולא קתני בפירוש בזמן וכו' כדקתני ת"ק בסומפוניא, מפני שאין דרך בני אדם ליתנו אלא מצדו והנותנו מלמעלה כמעט בטלה דעתו אצל כל אדם, משא"כ בסומפוניא שיש הרבה בני אדם שנותנים אותה מלמעלה ויש הרבה שנותנים אותה מצדו:

פרק יז

משנה ב

החמת. ישנה, שיעורה ליטהר, בפקעיות של שתי. ופירושי קמפרש, אם אינה מקבלת של שתי. הוא שנטהרה, ובזה נדע דבישנה ליטהר מיירי, דלא תימא דבחדשה ליטמא קאי, דקמל"ן דכשתפרה עד שתהא ראויה לקבל פקעיות של שתי אז תקבל טומאה ולא קודם, דאינו כן אלא דינו הכי בישנה, אעפ"י שבחדשה מיד שמקבלת פקעיות של ערב מקבלת טומאה אע"פי שעדיין אינה ראויה לקבל של שתי שהם קטנות משל ערב.

וטעמא דמלתא י"ל, דבהיות חדשה מיד שהגיעה לכלל קבלה נטמאת אעפ"י שאינה מקבלת דבר קטן, דנימא דלדבר גדול לבד בעי לה, אבל מכיון שגמר לתפרה עד שתקבל הדבר קטן כבר גילה דעתו שלדבר קטן בעי לה, ולכן מכיון שניקבה בענין שאינה ראויה לקבל עוד הדבר קטן, בטל שם כלי מעליה אעפ"י שעדיין מקבלת הדבר גדול. וחילוק כזה אבל הפך מזה מצינו בתוספתא (ב"מ פ"ו ה"ב) והביאה הר"ש וז"ל: החמת חדשה אעפ"י מקבלת רמונים טהורה, תפרה ונקרצה שיעורה ברמונים, ע"כ. הרי שיש הפרש בין חדשה לישנה, אלא דס"ל לבעל התוספתא דכל שלא באה עדיין לכלל כלי בעינן שתקבל דבר גדול, ולכן אעפ"י שכבר מקבלת רמונים טהורה, אבל משבאה כבר לכלל כלי אינה יוצאת מידי כלי בדבר קל, דהיינו שכשנקבה אבל עדיין מקבלת רמונים שתהיה טהורה, אלא לעולם יש עליה תורת כלי עד שתנקב במוציא רמון, אבל תנא דמתניתין ס"ל בהאי דהוי להפך, מהטעם שכתבתי.

וכה"ג יש לפרש שאר הבבות ורבן גמליאל מטהר. לבית רעי חדש שאינו מקבל משקין, מפני שאין מקיימין אותו. כך, אעפ"י שנראה דכוונתו היתה להניחו כן, מפני שאינו ראוי לעשות בו אף צרכיו הגדולים דמתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים בא לידי קטנים כמ"ש רש"י בברכות דף כ"ג, ות"ק ס"ל דאפשר דבעי ליה לנערים וכמ"ש הרמב"ם בפירושו. שדרכם לעשות צרכיהם הרבה פעמים ביום, וכדי שלא יתמלא מהר וילכלכו הבית בצואה הניח הנקב שיצאו המי רגלים דאין בהם כל כך לכלוך ובמעט מים מבטלם. א"נ מתוך דהוא מוכן לנערים אין דרכם לעמוד עליו לעשות צרכיהם אלא כשתאותם מרובה שאינם צריכים לדחוק עצמם בענין שיבאו לידי קטנים, שאין להם דעת לילך מיד שנתעוררה תאותם מעט כדרך הגדולים שלא לעבור על בל תשקצו בענין שמוכרחים לדחוק עצמם כדי למלאות תאותם אשר נתעוררה לעשות צרכיהם שע"י זה באים לידי קטנים, ומשום הכי ס"ל לת"ק דמקיימים אותו כך אעפ"י שאינו מקבל משקים, כי מ"מ ראוי היא לנערים כמ"ש.

זה היה נלע"ד לפרש אילולי שקשה מאד בעיני להרבות במחלוקת בין ת"ק דמתניתין לתוספתא, אבל יהיה מה שיהיה אף הרמב"ם בחבורו פ"ז מה' כלים (ה"ו) פירש למתניתין בשני עניינים, שהרי כתב ז"ל: כמה שיעור הנקב שינקב כלי העור ויטהר, החמת משתנקב כמוציא פקעיות של שתי, ואם אינה יכולה לקבל של שתי הואיל ומקבל של ערב מקבלת טומאה עד שתינקב רובה, ע"כ. ולכן יש לתמוה מהתי"ט שתמא על הרמב"ם שהעתיק בחבורו המשנה כלשונה שהרי עינינו רואות שאינו כן ובפ' ששי מהלכות הנ"ל (ה"ח) העתיק שארית המשנה בענין אחד לבד דשם כתב ז"ל: בית קערות

שאינו מקבל קערות הואיל ומקבל התמחויין הרי זה מקבל טומאה וכן בית הראי שאינו מקבל משקין הואיל ומקבל את הראי הרי זה מקבל טומאה, ע"כ. אבל גם זה דוחק לפרש עיקרא דמתניתין על כלי חדש באיזה זמן ראוי לקבל טומאה, שהרי המשנה הקודמת לזאת והבאה אחריה, בכלים שנטמאו כמה הוא שיעורן ליטהר איירי. ועוד דלשון האעפ"י דחוק מאד.

ולכן עלה במחשבתי לפרש בדרך אחרת, והוא דידענו דיש כמה מיני כלים דכל שידענו שעתיד לעשות בהם מלאכה אחרת כדי לגמרם אינם מקבלים טומאה עד שיגמרם, ויש מהם דלא אמרינן הכי, אלא כל שראוים לדבר אחד אעפ"י שעל הרוב אותם הכלים צריכים לדבר אחר כדי שיהיו ראוים לאותו דבר בלי דוחק, אעפ"כ אמרינן מקיימין אותו כך ומקבלים טומאה אפילו בהיותם כך. והנה זה פשוט לבקי במסכת כלים בלי שאעתיק שום משנה על זה, ולכן על פי זה יובן המשנה והתוספתא בדרך אחד אע"ג דמ"מ חולקים זו עם זו כמו שאוכיח, הנה זה יהיה לכל הפירושים דא"א להמלט מזה:

וזו היא פי' המשנה החמת שכבר הוא מתוקן כתיקונו שיעורו. לצאת מתורת כלי, בפקעיות של שתי. ואם זו החמת של עור, מתחילה כשהפשיטה מן הבהמה ניקבה בענין שאינה מקבלת של שתי, אע"פ שאין נקביה גדולים כל כך, שיכולה לקבל של ערב, טמאה. כך כמו שהיא, ולא אמרינן בהיות נקביה דקים עד שיכולה לקבל של ערב הוא עתיד לתקנה עד שתקבל של שתי, וכל עוד שלא תקנה ה"ל ככלי שלא נגמר וטהור. לא אמרינן הכי אלא אמרינן מקיימו אותו כך ומקבל טומאה מיד, ופשוט הוא שאם יקבל טומאה כך צריך שיעור אחר לטהרו, ויהיה השיעור שכתב הרמב"ם שתנקב רובה, וכ"ש אם נקביה גדולים כל כך שאינה מקבלת אפילו של ערב, דלא אמרינן שיתקננה עד שתהיה ראויה לשתי ונמצא שעדיין לא נגמר, דזה דבר רחוק, אלא אם אנו רואים שמשתמש בו בדברים גדולים שאינם יוצאים דרך אותם הנקבים, אמרינן מסתמא מיחדו להם והוי טמא עד שתנקב ברובו, דאז אף אם נשתמש בו לדבר שאינו יוצא דרך אותו נקב הגדול בטלה דעתו, דאינה ראויה החמת הזאת הקרועה ברובה להקרא בשם כלי.

ועל דרך זה נפרש שאר הבבות, אלא שאצלם לא הזכיר התנא כמה שיעורם ליטהר בשכבר נקרא עליהם שם כלי, ולא הזכירם הכא אלא אגב דחמת, וחמת עצמו הזכירו אגב שהזכיר שיעורו ליטהר בשכבר נקרא בשם כלי, דשם הוצרך לאשמועינן מהו דינו כשמתחילה אינו ראוי לאותו שיעור שנתן בו לטהרו, דלא נטעה לומר דאף מתחילתו שיעורו בהכי, דאינו כן אלא כמו שאמרנו. ואפשר דהאמת עם מי שאומר דר"ג אשלשתן פליג, ושמשום הכי הזכיר התנא את שלשתן. וטעמו דר"ג פשוט הוא, דס"ל דכשהגיע

החמת לקבל הערב, והבית קערות לקבל תמחויים, והבית ראי לקבל הראי, אמרינן ודאי אין מקיימים אותם כך ועתיד לגמור אותם עד שיהיו ראויים לכל המבוקש, ואפילו ישתמש בהם עתה למה שהם ראויים אינם מקבלים טומאה, דאמרינן תשמיש עראי הוא ועדיין לא באו לכלל כלי, ואם לא הגיעו לכלל זה ואנו רואים שמשתמש בהם למה שהם ראויים, אפשר דאף ר"ג מודה דלהיות חסרים מלאכה גדולה אמרינן כבר גמר בדעתו להשתמש בו לאותו דבר הראוי ולאותו דבר חשוב כלי, ואינו רוצה עוד לשנותו לכלי אחר להביאו לידי חמת הראוי לקבל פקעיות, או כדי לקבל תמחויים וכדומה, או לקבל ראי, ולכן כבר נחתה עליו טומאה עד שיתקלקל בענין שלא יהיה ראוי אפילו לאותו דבר או דומה לו.

וסברת התוספתא תהיה על פי דרכנו כך, החמת חדשה, אעפ"י שמקבלת רמונים, כל שיש בה עדיין נקבים אפילו קטנים היא טהורה, דאמרינן ודאי עתיד לתקנה וכל זמן שלא תקנה אין החמת נקראת כלי לקבל טומאה, וזו דומה לסברת ר"ג, אבל לא דומה ממש משום דאעפ"י מורה דכ"ש כשיהיו נקביה גדולים שהיא טהורה, ומשתקנה ונקראת עליה שם כלי אז לא נטהרה עד שתנקב במוציא רמון, דס"ל דאין נקב קטן מוציאה מידי כלי מאחר שנקרא עליה שם כלי אעפ"י שמעכב עליו מתחילה להקרא בשם כלי. וכה"ג מצינו בפ"ה משנה א' בתנור גדול, דמתחילתו לא נקרא כלי עד שיהיה בו ארבעה טפחים ופחות מכאן לא הוי כלי, ובהיותו בר שבעה ונשבר כל זמן שישאר רובו אע"ג דלא הוי ארבעה אלא מעט יותר משלשה וחצי עדיין הוא כלי והוי טמא. ובשיעור זה של מוציא רמון כבר עינינו רואות שיש בו מחלוקת, שמשנתנו לא ס"ל הכי אלא חמת שבא כבר לידי כלי טהרתו היא כשתנקב כמלא פקעת של שתי, ואף הרמב"ם לא הזכיר שיעור זה דרמון כלל. ואין לומר דהכל הוא שיעור אחד, שהרי באותה תוספתא פליג ר"א וקאמר שהוא בפקעת של שתי שמשקלה עשר סלעים ויהיה זו סברת התנא דמתניתין.

זה הוא הנלע"ד כוונת התנא, וה' יצילני משגיאות אשר הוא בוחן לבות וכליות וגלוי וידוע לפניו שלא להרבות בכבודי אני ממציא סברות חדשות, כי אם לכבוד רז"ל הקדושים אשר רוח ה' דבר בם ובלי ספק שלא שינו לשונם הקדוש לדבר בלשון סתום כלשון בני אדם, אלא הטיבו כל אשר דברו בדקדוק ועל פיהם אומר אני, ונלע"ד שזו היתה כוונתם ממש לפי פשוטם של דברים שבענין זה לשונם מדוקדק, וברוך היודע אם שגיתי ובחסדו הגדול בטחתי שלא אענש על זה כמשאז"ל (במד"ר פ"ב ג, ועי' ע"ז כב: תוד"ה רגלא) על פסוק (שה"ש ב, ד) ודגלו עלי אהבה. אף כי מ"מ השוגג צריך כפרה כי

עונותי אשר הם מסך מבדיל ביני לבין קוני הם סיבת שגגת התלמוד, כמו שכתבתי מלתא בטעמא בהקדמת משנת חסידים הנקראת עולם קטן בפ' י"ו ע"ש:

משנה ד

ושאר כל הכלים שאינם יכולים לקבל רמונים כגון הרובע. אע"ג דשיעורו הוא לוג דהם ששה בצים, מ"מ אין דרך בני אדם ליחד כלי קטן כזה לרמונים, הואיל ואינו מקבל אלא שלשה וארבעה רמונים, וכ"ש חצי הרובע שאינו מקבל אפילו כאלו:

משנה ו

מביא גדולה וכו'. בספרי חושב מחשבות מאמר מקוה טהרה פ' כ"ג כתבתי, דר' יהודה חייש לכולהו ביעי דשכיחי בעלמא ואפילו לדבר יוכני. ולהיות זו סברה זרה כמו שהעירוני על זה חכמי איזמיר, חוזרני בי ולא מטעמיהו, דסברות זרות יותר מאלו דלית הלכתא כותיהו אשכחן בש"ס, אלא משום דלדידי קשיא דר' יהודה דהכא אדר' יהודה דסוכה (פ"ג מ"ז) דקתני התם דשיעור אתרוג הקטן הוא כביצה והגדול כדי שיאחזו שנים בידו אחת. הרי דשיעור ביצה לר' יהודה קטן הוא מאד, ולכן ליכא למימר לר' יהודה דחייש אלא לכולהו ביעי דשכיחי ביננא, דהגדולה שבהם הוא דאווז, דנמצא הבנונים המדוקדקים היא חציה ממנה ומעט יותר כשיעור חצי ביצת צפור השכיח ביננא, ור' יוסי כדקאי קאי דלא חייש אפילו לכולהו ביעי דשכיחי ביננא, אלא לכולהו מיני דביעי דשכיחי ביננא, דאי חיישינן לכולהו וכסברת ר' יהודה לא הוה להו לרבנן לסתום שיעור ביצה דצריך לדקדק בה כל כך לר' יהודה בביצה עצמה, הואיל ובקל אתי למטעי דמי מודיעני איזו גדולה ואיזו קטנה, דילמא דבאווז עצמו איכא ביצה גדולה יותר ממה ששיער בה וכן קטנה בקטנה, ומדיהבי רבנן שיעורא דביצה בביצה עצמה ש"מ דלא חיישינן אלא למין הבנוני ולא לביצה בנונית, ולמין הבנוני דיו דעתו של רואה דהמין עצמו הבנוני ידוע הוא, ולא מדקדקינן ליקח הבנוני שבמין הבנוני אלא בגדול שבו משערינן לר' יוסי, וכדאשכחן בזית ושעורה ועדשה, דקרא התנא הבנוני דבו משערינן, לאגורי מדברית ומצרית, אע"ג דבכל אחד מאלו ודאי איכא גדול בנוני וקטן, משום דמ"מ אין לדקדק ולשער בבנוני שבהם אלא בגדול שבהם דהוא בנוני לגבי הגדול שבכלם והקטן שבכלם, וכר' יוסי סתם לן תנא דהלכתא כותיה, אבל אין ספק דלר' יהודה אף באלו משערינן ע"י המים וחיישינן לכולהו דמ"ש מביצה, וגילה לנו דעתו בחד וה"ה לאידך, ומה"ט גילה דעתו בגרוגרת ואמר שהקטנה שבא"י היא הבנונית שבמדינות לומר דצריך לחוש גם לה ולהוציא ע"י המים הבנונית האמצעית שבין הגדולה שבא"י לקטנה שבמדינות שהיא קטנה מהקטנה שבא"י, דאפשר לפי זה שלא תגיע שיעורה

אלא לקטנה שבא"י. ות"ק דסתמא כר' יוסי לסברתיה אזיל דלא חייש לכולהו ביעי אלא לכולהו מיני, ולכן דומיא דביצה ס"ל דאין לשער אלא בבנונית של א"י אע"ג דהקטנה דא"י נמי בנונית הוא הואיל ואיכא קטנה ממנה בח"ל, משום דבגדול שבמין בנוני משערינן לדידיה כדאמרן בביצה. ולפי זה יפה עשו הרמב"ם והר"ב לכתוב אין הלכה כר' יהודה, דאין מחלוקת זה תלוי במציאות, דבמציאות אף ר' יוסי מודה אלא דפליג אר' יהודה כדאמרן.

והכלל העולה מדברינו אלו, דבין לר' יהודה בין לר' יוסי לא חיישינן בביעי אלא לדשכיחי ביננא, ולא לדשכיחי בעלמא במדינות הרחוקות ומדברות השוממות, דלא הטריחה התורה על ישראל לחפש אחריהם כדי לשער בהם, כמו שלא הטריחם להקריב מהחיות מהאי טעמא כדאיתא במדרש (ויק"ר פכ"ז ו) ואפילו בנדבה אסר להביאם. והואיל והלכה כר' יוסי דלפי דעתו של רואה משערינן, יפה הוכחתי התם במקוה טהרה פ' כ"ה דבגדולה שבבנונית משערינן, מדדקדק ר' ואשכח הביצה שבדורו קטנה מן הביצה דדור המדבר אחד מעשרים בביצה דווקא, דהא אין ספק דבמדבר להורות הלכה לדורות לא ע"י המים שיערוה אלא לפי דעתו של רואה, ואי בבנונית שבמי בנוני שיערוה מאן מוכח דהאמצעית ממש עלתה בידם כמו שעולה ע"י המים, הא לנס לא הוצרכו מאחר דאין הדין כך, ובידי אדם א"א לצמצם, וא"כ אפילו תימא דר' אשכח הבנונית שבמין בנוני על ידי המים כמו שהקשו לי חכמי איזמיר, איך היה יכול להעריכה בדקדוק עם אותה דדור המדבר שנמדדה שלא ע"י המים אלא לפי דעתו של רואה, דדילמא לא היתה של דור האמצעית ממש כמו שהיתה את שלו, אלא ודאי בגדולה שיער וכדהוכחתי התם ע"ש ודוק:

משנה ז

כגרוגרת. לכ"ע גדולה מכזית היא, כדמשמע בריש פרק המצניע (שבת דף צ"א ע"א, ומה שהקשה התי"ט במשנה י"א דהאי פרקא בשמו ובשם התוספות (יומא פ. ד"ה ושיערו) דמדאמרינן בכריתות (דף יד:) דבית הבליעה מחזיק שני זתים, ובערובין (עי' בתוס' יומא שם) אמרינן דבית הבליעה מחזיק ביצת תרנגולת, דנמצא דביצה הוי כשני זתים, ומשיעורא דמזון שתי סעודות ילפינן דכל ביצה הוי שלשה גרגרות. ובתוס' דיומא שהביא ראיתי שמחשב התם לכל ביצה שלשה גרגרות ושלשה שמינית גרוגרת, דנמצא לפי זה דגרוגרת בציר מכזית הוי, דהא ביצה תרי זיתי היא כדאמרן, והיא ג' גרגרות לפי דברי התוספות. בעיני אין זו קושיא כלל, דהאי דלמדו (יומא שם) מכל האוכל אשר יאכל (ויקרא יא, לד). אוכל שאתה יכול לאוכלו בבת אחת והוא ביצת תרנגולת דהאי הוא דמחזיק בית

הבליעה, ולפיכך שיעור טומאת אוכלים שיערוהו בכביצה, בלא קליפה קאמר, דפלוגתא היא בערובין דף פ"ג ע"ב והלכתא כחכמים דהכי סלה"ו וכן פסק הרמב"ם בחיבורו (ה' טומאת אוכלין פ"ד ה"א), והין הכי נמי דביצה בלא קליפה שתי זתים הויה, אבל בקליפתה דבהכי איירינן בבצים דמזון שתי סעודות דאמרן, הין הכי נמי דהוי יותר משלשה זתים ועוד, וכשמודדים אותה בגרוגרת לא הוי אלא שלשה או שלשה ועוד כדאמרן, דנמצא לפי זה דלעולם הגרוגרת יתרה מכזית כפשטא דתלמודא דפרק המצניע:

משנה טז

ומקל שיש בו בית קבול מזוזה. לגנוב אותה מעל הפתח למכור אותה לאחר, אבל המפרשים פירשו בענין אחר, ואינו נראה כן מדלא סמך קנה לקנה ומקל למקל שגם הוא מקל, אלא סמך זה לעני, מפני שבידו ימצא כזה יותר מכל אדם, שבעוד שממתין על הפתח עד שיוציאו לו פרוסת פת הוא גונב המזוזה, ונותנה בתוך מקל זה החלול כדי שכשיחזור הבעל הבית ויראה שאין מזוזה בפתח ויחשדנו ויחפש אחריו, לא ימצא אותה, כי לא יתן לב שיהיה בית קבול באותו מקל, ובזה יתראה נקי אע"פ שהוא רשע:

פרק יח

משנה ג

ושאינם מקבלים כדרכם. כך הוא גירסת הרמב"ם, ופירושו הוא שאינם מקבלים כך כמו שהם אלא אם כן יפשטום או יטו אותם ואז יקבלו כל ארבעים סאה. והמשל בזה יהיה, כגון שהם עשויות בזויות בלתי נצבות כצורה זו שאם היה מעמיד אותם הכלים ממש כך כמו שהם בזויות נצבות כזה יהיו מחזיקים בתוכם יותר, שהרי אם דרך משל יהיו כל אחד מהדופנות ארכם ארבע אמות, בהיותם עומדים זה אצל זה בזויות נצבות יהיה שטחו ששה עשר אמות, דהא ד' פעמים ד' הם י"ו, אבל בהיותם עומדים זה אצל זה בזויות בלתי נצבות כצורה הראשונה, אפשר שלא יהיה שטחה אלא כי"ד אמות, כגון שיהיה האלכסון הגדול שבעה אמות והקטון ארבעה, וזה אפשר להיות.

ובאו חשבון ותראו על פי הכלל האמיתי שהמיתר המשולש נצב הזוית הוא גדר המרובע הכולל שטח שני המרובעים הנעשים על שני הקוים הסובבים הזוית נצב, והוא שיהיה צורתם כזו נמצא שיש במרובע הזה ארבעה משולשים נצבי הזוית שכל אחד מהם מיתרו ארבעה ותושבתו הקטון שנים וצלעו הגדול כשלשה וחצי, והחשבון הוא צודק, שהרי כשתרבע התושבת הגדול שהוא שלשה וחצי, יהיה מרובעו שנים עשר ורביע, וכשתרבע התוספות הקטן שהוא שנים יהיה מרובעו ארבעה, וכשתוסיפנו על המרובע

הראשון שהוא שנים עשר ורביע הוה ליה ששה עשר ורביע. והמיתר שהוא ארבעה, כשתרבענו ותאמר ארבעה פעמים ארבעה הם ששה עשר, נמצא שאין הפרש ביניהם אלא רביע, ומשום הכי בעל כרחנו אלו האלכסונות שבאמצע המרובע הזה אנו צריכים לומר שהם מעט פחות ממה שאמרנו כדי שלא יעלה מרובעם יותר ממיתרם, אבל נניח שיהיו אף כמו שאמרנו ונעשה מארבעה משולשים אלו שני מרובעים כזה שיהיה כל מרובע שלשה וחצי על שנים, שיעלה חשבון כל מרובע שבעה שכן שני פעמים שלשה וחצי הם שבעה, ושני פעמים שבעה הם ארבעה עשר, נמצא היות השטח העומד בין הארבעה קוים של ד"ד העומדות בזויות בלתי נצבות בצורת ד' משולשים אשר מהם נעשים שני מרובעים, ארבעה עשר פחות מעט כמ"ש:

משנה ט

או אבד חציה. את חצי האחרת, ומשום דעל אותה שנשארה התנא מדבר לא קתני נאבד אלא אבד, ואינו יכול לומר נמי שגנבה, כי היא לא גנבה שום דבר, להכי גבי גנבה תני ונגנב:

פרק יט

משנה א

רי"א שלש אצבעות. אפילו בחבל עב, ות"ק ס"ל הכל לפי החבל, ואין לנו שום הכרח לומר דלא פליג כמ"ש התי"ט, ואדרבא מן התורת כהנים (ספרא מצורע פ' זבים פ"ב) שהביא ראיה, מוכח דר"י דאותו סתמא כותיה אתי בכל מיני חבלים איירי, שהרי משכבו הכתוב בקרא (ויקרא טו, ה) שממנו למד אורך נימי הקשר, אינו מדבר במטה ממש כמו במתניתין דהכא, דכמה דברים יש שמטמאים משום משכב ואינם מטה, שנאמר שהפסוק המרבה נימי הקשר לשלשה אצבעות איירי דווקא בחבלי המטה. ומשום התורת כהנים זה אומר אני שפסק [הרמב"ם] כר"י והזכיר בחבורו (ה' כלים פכ"א ה"ו) שיעור זה בחבלי המטה, משום דר"י הזכיר שיעורו בחבלי המטה, אבל מדסתם ולא פירט בשאר חבלים ש"מ דס"ל דלר"י דפסק כמותו ה"ה לכל מיני חבלים. ואף בפירושו לא אמר דמאמר ר' יהודה אמת דאין חולק, אלא אמר סתם ומאמר ר' יהודה אמת, ולא אמר והלכה כר"י משום דהמחלוקת אינו מבורר כל כך במשנה.

ואע"ג דלא תנן סתם הנוגע בצרכו טמא ר"א שלש אצבעות, אלא תנן וכמה הוא צרכו דנראה כאילו מפרש דברי ת"ק, מ"מ אין זו ראיה לומר דאינו חולק, אלא קמל"ן דאף הוא מה שאמר שלש אצבעות אינו מגזרת הכתוב, אלא מפני שכך שיער בחבל בנוני

דזה הוא צרכו, שהרי שיעור זה של שלש אצבעות לא למד מן הכתוב דאין שיעור זה מבואר בכתוב, אלא שמתיבת משכבו למדנו כל הצריך לו, ומפני שע"י זה נתת תורה לכל אחד ואחד בידו שכל אחד אומר זה צרכו או יותר מצרכו, אמר הוא שיעור בנוני זה, וחולק עם הת"ק שהרשה לכל אדם באמרו כל שהוא צרכו שיטמא או יטהר כפי רצונו. **ומחלוקת** כזה מצינו בפ"ב דשביעית משנה א', עד אימתי חורשין וכו' עד שתכלה הליחה וכו' אר"ש נתת תורת כל אחד בידו אלא בשדה וכו' עד וכו'. ומשום דהתם ר"ש אמר דבורו בלשון קושיא באמרו נתת וכו', תנן אמר ר"ש וכו' אע"ג דחולק, כמו שנתתי כלל זה בכמה דוכתי, אבל הכא דלא אמר ר"י דבריו בדרך זה אלא כאדם שאומר סברא בפני עצמה קתני ר"י אומר, אע"ג דכוונתו הוא ככוונת ר"ש דשביעית, ומזה נדע בבירור דחולק, ואין להקשות מ"ש התם מהכא, דהתם הוא ר"ש והכא הוא ר"י, וכל אחד היה מדבר עם בעל מחלוקתו כדרכו, וכפי דרך דבורם סידר רבינו הקדוש לשונם בתוך המשנה בלשון אמר ר' פלוני או ר' פלוני אמר בדרך היותר נאות כמ"ש:

משנה ג

כל שהוא. אם מעט ואם הרבה:

פרק כ

משנה ב

שהרי ראינו שבדבר קל דהיינו שרייתה במי גשמים חוזרת לאיתנה ואפילו הכי טמאה מדרס, זה הוא מה שרמז בלשון משונה זה לאשמועינן צריכותא דבבא זו דלכאורה לא אצטריכא, ואזלא לה הרגשת התי"ט:

משנה ז

ואין בין קנה לחבירו ארבעה טפחים טהור. כתב הר"ב, דכשיש ד' טפחים בין קנה לקנה חזיא לשכב בין שני הקנים, עכ"ל. משום דדרך לשכב מן הצד, דאסור לשכב פרקדן (ברכות יג:), משום הכי דיו בד' טפחים. ולכן אין להקשות מסוכה (עי' רא"ש סוכה סי' א מ"ש מהירושלמי) דבעינן ששה טפחים לראשו ורובו שהוא שיעור לרוחב הגוף, וכן אין להקשות מדאמרינן במנחות דף צ"ח אמר ר' יהודה תרי אמי באמתא ופלגא לא מסתגי להו, אע"ג דלאמתא ופלגא יש לה ארבעה טפחים וחצי לכל אחד, משום דהתם נמי צריכים מקום לרוחב גופם, משא"כ הכא דדיו שיהיה לו מקום לעובי גופו כי דרכו לשכב על מתניו כמ"ש:

פרק כא

משנה א

הנוגע בצמר שעל האימה וכו'. מסתברא כמו שפירש הר"ב, מדלא כללם בהדי כלי האורגים השנויים ברישא דמתניתין, והתי"ט הביא פירושים אחרים:

פרק כב

משנה ו

רש"א אם היה רחב טפח. (האמצעי הקיים הרמב"ם). ואריש לא פליג, משום הכי לא כלל התנא שני העניינים בבבא אחת:

פרק כג

משנה ב

רבי יוסי אומר אף טפיטן של סוס. שאין ישיבתו עליו אלא דרך עראי ועיקרו עשוי למרכב. טמא משום מושב. וכל שכן מה שהוא עשוי מעיקרו למושב, כן יש לפרש אף זה, אף כי הוא דוחק שאין לו מקום במשנה זו, אם לא שנאמר דאכולהו פליג, דבכולהו יושבין עליו יותר מטפיטן של סוס:

משנה ד

כסא של כלה ומשבר של חיה וכסא של כובס. כך הוא סדר הדברים, בתחילה כלה, ובתר חיה, ואח"כ הכובס לרחוץ הבגדים שטינפה החיה בלדתה, משום הכי לא סמך כסא לכסא:

פרק כד

משנה ב

העשויה כקתדרא. נראה דשל קטן נמי היא עשויה כך, וכן משמע מפי' הר"ב בסוף פ"ב דביצה, משום הכי נכללת בה. משא"כ לקמן באותם המנויים במשנה ו' בטומאת מדרס, ובמשנה י"ב וט"ו למאן דגריס ושל נבלי בני לוי בטהור מכלום, דאל"כ מ"ש התם דקחשיב ומ"ש הכא דלא קחשיב:

פרק כה

משנה ז

ויש להם בית צביטה. לא כלל בהדיה אחורים ותוך, משום דהכא לא פליגי אלא עליו. ובמשנה א' לא שנא בית הצביטה, משום דבעי לאשמועינן הפלוגתא שיש על אחורים ותוך, ואגב חזר לשנותם הכא:

משנה ט

אין להם אחורים ותוך ואין להם בית צביטה. סירכא דמשנה ז' דיש להם דחלקם לשתי בבות נקט, ולפירוש הר"ש דווקא נקט הכי, משום דבית הצביטה לא אצטריך אלא לר"מ משא"כ אחורים ותוך:

פרק כו

משנה ט

רבי אליעזר וכו' אף העושה וכו'. תיבת אף אמן הכסת טהורה קאי, ואדברי רבי יהודה, הרמב"ם:

פרק כז

משנה א

וכלי חרס. קפיד התנא להזכיר כלי אצל חרס מה שלא עשה כן באחריני, מפני שאין כלי חרס מטמא אלא כשיהיה דווקא כלי שיש לו תוך, משא"כ הני אחריני דבגד ועור ושק כל שהם ראויים לתקן מהם כלי אעפ"י שעדיין אינם כלי מטמאים, וכן טבלה שאין לה לזבז בכלי עץ מטמאה, אעפ"י שכמעט אינה ראויה להקרא כלי כיון שאין לה בית קבול. ועוד קרא כתיב (ויקרא יא, לג) וכל כלי חרס. ואין שום כלי אחר מוזכר באותו קרא שיהיה תיבת כלי קאי עליו, משא"כ הני אחריני דכללם כלם תחת כלי אחד בשמיני (שם, לב):

כל שאין לו תוך וכו'. להקל על הלשון הואיל ובא נמי על סדר החשבון, פתח במאי דסליק:

משנה ב

משום שלשה על שלשה. טפחים למדרס. ומשום שלש על שלש. אצבעות לטמא מת. אע"ג דטפח ואצבע שניהם לשון זכר ביחיד, מ"מ אזלינן בתר רובא דהטפחים נקראים בשם זכרים והאצבעות בשם נקבות, ולכן אנו מונים הטפחים במספר הזכרים והאצבעות

במספר הנקבות.

והא דמצינו לשון המספר משונה משאר הלשונות, שלסימן הזכר יש בו הא שהוא סימן נקבה שלשה ארבעה חמשה, ולסימן הנקבה הוא חסר הא בלשון זכר שלש ארבע חמש. נ"ל דבזה רומז לשרשו העליון, והוא כי ידענו מאי דאמור רבנן מגידי אמת על פסוק (שה"ש ז, ה) עיניך ברכות בחשבון. שהחשבון הוא בסוד עיני הנוקבא, ששם הוא סוד החכמה דידה, וזה הוא בכללות של כל ספירה, כמבואר יפה יפה במאורות נתן באות ח'. וכבר ידענו שאות החכמה היא היוד שהיא מאותיות הזכרים, לכן ראוי לספור הזכרים בסימן הנקבה, להורות שהחשבון התלוי בה הוא בשרש הזכר שבה דהיינו בחכמה דידה כאשר אמרנו, וה' יצילנו משגיאות:

משנה ג

העושה שנים מן הבגד ואחד מן השק וכו' טהור. ה"ה לשנים מן הבגד ואחד ושליש מן השק שהוא טהור, אעפ"י שאחד ושליש מן השק הוא נערך כאחד מן הבגד ממש, להיות שיעור הבגד שלשה והשק ארבעה, וכן בכולהו אחריני לפי ערכם. והיינו דתנן בסיפא זה הכלל וכו', כדי שלא נטעה לומר דהאי אחד ודומיו הוי דווקא, משום דאחד מן הקל אינו נערך כאחד החסר מן החמור אלא פחות ממנו, ושלזה נמצא שלא יש בו שיעור הראוי לא לקל ולא לחמור. ולא היינו לומדין זה מסיפא דמתניתין דתנן חמשה מן המפץ ואחד מן העור וכו' טמא, ולא תנן זה של שלשה מן הבגד ואחד ושליש וכל כיוצא בו לרבותא שאפילו הקל משלים לשיעור החמור וכ"ש שהחמור ישלים לשיעור הקל, דאי לא תנן לה איכא למטעי ולומר דכמו שהקל אינו נחשב עם החמור אלא לפי ערך החמור כמו כן החמור המצטרף עם הקל דיו שיהיה בו כפי ערך הקל, ולזה כי יהיו שלשה מן השק ושלשה רביעי טפח מן הבגד שהרי לפי ערכו הוא חשוב כטפח מן השק, הייתי אומר שישלים שיעור השק וכן כלם, לכן הוצרך התנא לומר בפירוש שאין אנו מעריכים בערכים אלא צריך שיהיה השיעור הראוי בעין, וגם מענין זה עצמו אין להוכיח האחר דדילמא להקל לא אמרינן הכי, כגון הכא שהרוב הוא השק והבגד בתריה גריר, דנמצא שאנו מטמאים השק אם היינו מעריכים הבגד להשלים לפי ערכו בפחות מארבעה שלא כדין, אבל לחמור שהוא הבגד והוא הרוב שהוא שנים והשק המצטרף עמו בתריה גריר, וכי אנו מערכים אותו לפי ערכו ונאמר דבהיות אחד ושליש מן השק עם השנים מן הבגד דבין כלם הם שלשה ושליש יהיה הבגד הזה מקבל טומאה, אין זה שלא כדין שהרי כל בגד בהגיע לשיעור זה ואפילו בשליש פחות מקבל טומאה, משום הכי הוצרך זה הכלל

למעט אף זה ודלעולם בעינן שיהיה בו שיעור הראוי לאותו כלי החמור ממין החמור ואין הקל מצטרף עמו להשלימו אפילו לפי ערכו:

פרק כח

משנה ב

לפוק בו את המרחץ. משמש מעשה סמרטוט בעלמא, ואפילו הכי בכל ענין טמא לר"א:
לנער בו את הקדרה. הוא תשמיש חשוב יותר מפקיקת המרחץ, ואפילו [הכי] בכל ענין טהור לר"י:
לקנח בו את הרחים. הוא תשמיש חשוב מכלם, דהא אינו מתלכלך אלא מעפר, ואפילו הכי לר"ע כשאינו מן המוכן טהור, וכ"ש דהוי חדוש לר"י. ואע"ג דבלפוק ולקנח היה די לאשמועינן כח כלם, מ"מ לא היינו מבחינים החשיבות של מקנח כל כך, כמו שאנו מבחינים אותו באמצעות לנער:

משנה ד

כדברי ב"ש. צ"ל דהאי דבית שמאי לא בפירוש איתמר אלא מכללא, דמשום הכי קתני כדברי:

משנה ה

כר שעשאו סדין. עיין מה שכתבתי בפרק כ"ג דשבת משנה ה':

פרק כט

משנה א

ושל אפרקסין. לא מזכיר אצלו נימי כמו באחריני, מפני שהוא כלי אחד לבד, משא"כ אחריני שכמה כלים נכללו בשיעור אחד:
נימיהן כל שהן. בין רב בין מעט, משא"כ נימי האחריני דדוקא כשיעור הוי חיבור אבל לא יותר, כ"כ הר"ב. ה"ט דשינה התנא בלשונו הכא וכתב פעם אחרת נימיהן דלא אצטריך, משא"כ באחריני:

משנה ג

יותר מכאן אם רצה לקיים טהור. דבטלה דעתו, אבל אם לא רצה לקיים אלא שלפי שעה האריכו מפני שצריך לו כל אותה שעה הוא חבור, שהרי הוא בכלל כל שבצרכיכם. ובזה לישנא דמתניתין מדוקדק, והרבה עניינים כיוצא בזה מצינו בדיני כלים דוק ותשכח. ובידות דמשנה ח' דאמרו אם רצה לקיים טמא, דמשמע אעפ"י שאינו צריך להם לאותה

שעה, צ"ל דקים להו לרבנן דבאותם הכלים מלתא דשכיחא היא שיצטרכו לכל אורך אותו היד, משא"כ הכא דלא שכיחא ומלתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן לטמאם שלא בעת הצורך:

משנה ה

יד הקורדום מלפניו טפח. לא כללו עם חוט מאזנים, שלא נטעה לומר דמלפניו קאי נמי על חוטם, וה"ט דמשנה ד' משום אחוריו, ושם יש עוד טעם אחר משום פלוגתא דר"י:
יד מקבת של יד. לא כלל אותו בהדי שירי יד הפרגול, שלא תאמר דשירי אשתיהם קאי:

משנה ו

חוט מאזנים וכו'. אין לי לומר אלא דרצה לשנות כ"כ טפחים כמו טפח כדי שיועיל לזכרון, משום הכי לא כללם בבבא אחת:

משנה ז

יד הבדיד. לא כללו עם הבבא שלפניה מן הטעם שכתבתי לעיל (מ"ה) ד"ה יד הקרדום:
יד בן הפטיש וכו'. הכא לא מצאתי טעם למה לא נערבינהו:

פרק ל

משנה ב

אספקלריא. לעד"נ שפי' הרמב"ם הוא הנכון, שהוא הברי"ל שכתב התי"ט שרואים מצדו האחד מה שיש מצדו השני. כי כן אמרו ז"ל בילקוט ויקרא (רמז תל"ב) דכל הנביאים ראו מתוך שבע אספקלריות ומשה ראה מתוך אחת. וכן אמרו שם, בנבואת משה שהיה רואה באספקלריא המאירה ושאר הנביאים באספקלריא שאינה מאירה. והוא כי כינו האור הקדוש לדבר זכוכיי, וכשהוא בהיר הוא רואה השפע העומד אחר האור ההוא שמשפיע עליו הנבואה בבירור כמעט כצורתו ממש כמו שהוא, משא"כ בהיות האור ההוא עב או בלתי בהיר שאינו רואה אותו השפע מבורר. ופשוט הוא שאין השפע הזה צורת הנביא הרואה, עד שנאמר שצורתו הוא מה שרואה אחר האור ההוא שכינו אותו לאספקלריא כפי פי' הר"ב שהיא אספקל"ו שהאשה רואה בה את פניה, שהשפע נבואיי אינו כן אלא שפע אלהי המשים דבריו בפי הנביא, או שמראה לו מתוך השפע ההוא איזה חזיון והנביא רואה אותו כאדם הרואה דבר מה ע"י הפסק זכוכית בינו לבין דבר הנראה, שכשהזכוכית הוא בהיר הוא רואה אותו דבר בדקדוק רב עד שנראה בעיניו כאילו אין בינו לבינה שום מחיצה, וזו היתה נבואת מרע"ה. משא"כ בהיות הזכוכית בלתי בהיר שאינו יכול להבחין יפה הדבר הנראה מאחוריו, וזו היתה נבואת שאר

הנביאים. וכזה כתב הרמב"ם בפירושו. ועוד דאספקל"ו מצינו במקרא ובמשנה פרק י"ד דמכלתין משנה ו' דנקראה מראה. ודוחק הוא לומר דשאני של מתכת משל זכוכית, ודמשום הכי שינה התנא לשונו מדפרק י"ד לדפרקין:

תמחוי שעשאו אספק"לריא וכו'. תניא בתוספתא (ב"ב פ"ז ה"ג) תמחוי שעשאו אספק"לריא אעפ"י שמשתמש בו טהור, היה טמא ועשאו אספקלריא טמא עד שיקבענו במסמר, ע"כ. ועל פיה נלע"ד לפרש המשנה הכי, תמחוי שנטמא ועשאו אספקלריא, עדיין הוא טמא כדתנא בסיפא דתוספתא עד שיקבענו במסמר. ואם מתחילה קודם שנטמא עשאו לשם אספקלריא טהור. שאינו מקבל טומאה כלל אעפ"י שמשתמש בו כדתנא ברישא דתוספתא:

שהוא נותנו על השלחן. אעפ"י שאין דרך להשתמש בו על השלחן, כיון שהוא נותנו על השלחן בעינן שיהיה ראוי לקבל כל שהוא שם לר' יוחנן בן נורי, אבל אם אינו משתמש בו לעולם על השלחן, כיון שהוא עשוי להשתמש בו בלי שיניחנו על שום דבר, וזה הוא דבר המצוי בכלי זכוכית שעלול להשתבר שיעשו אותו בענין שלא ישכחנו על שום דבר וישתבר, אעפ"י שאם יניחנו על השלחן לא יקבל כל שהוא, כיון שכשהוא בידו שהוא דרך תשמישו מקבל אפילו רבי יוחנן בן נורי מודה, כן נראה:

משנה ד

אמר ר' יוסי אשריך. מלכה העליונה הממונת על מסכת כלים, כמשאז"ל (שהש"ר פ"ו ב) ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, כי באמת על כל אחת ואחת ממונה מלאך אחד, כמבואר בזהר ויקהל (דף רו:) על ג"ן פרשיות, אלא שהמשנה להיותה בסוד השכינה מלכות שמים נקראים המלאכים הממונים על מסכתותיה בשם מלכות, ועל המלכה הממונת על המסכתא הזאת אמר ר' יוסי אשריך שנכנסת בטומאה, אשר סודה בקליפה כידוע ליודעי חן, שמהאי טעמא עיקם הכתוב כמה תיבות לפעמים שלא להוציא שם זה של טומאה מפיו כמשאז"ל (פסחים ג.) על פסוק (דברים כג, יא) [כי יהיה בך] (וה)איש אשר לא יהיה טהור. ואעפ"כ נתאמצת ויצאת בטהרה שאין לקליפה שליטה עליך עוד, ולכן אשריך שאילולי יצאת בשם טומאה לא היה זה סימן טוב לך שתעמוד על הפרק בתוך הקליפה דהיינו בשם טומאה. ועל כי על הכלים שלטה בהם הקליפה יותר מכל דבר, מחמת הכלים שנשברו שמאותה שבירה נתהוות הטומאה לעולם כידוע לי"ח, קרא עליהם אשרי, שזכו אעפ"כ לצאת בטהרה, מה שלא עשה כן במסכת אהלות, אע"פ שגם היא מתחלת בטומאה שנים טמאים במת, ויצאה בטהרה שהמשנה קודם האחרונה קא מסיימא נמנו על קני וטהרוהו, ובמשנה שאחריה שהיא האחרונה ממש קתני עשרה

מקומות אין בהם משום מדור הגויים וכו' שזה הוא סימן טהרה להם. משום דהתם אינה תמיהה שאעפ"י שנכנסה בטומאה תצא בטהרה, שהרי אהלות דמדברת בדיני אהלים הנה שרשה באהל העליון שהם אותיות לאה, שאין לטומאה שום שליטה במקומה כידוע ליודעי חן, משא"כ הכלים שהם במדרגה יותר תחתונה כמו שאמרנו במקום שליטת הטומאה, ולכן ראוי לומר עליהם אשרי בצאתם ממנה בשלום דהיינו בטהרה, כי זה הוא סימן לטוב הצפון להם לעתיד לבא שיטהרו מכל וכל, בענין שלא תהיה לטומאה עוד שליטה עליהם כי תאבד זכרה כדכתיב (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ.

ואעפ"כ אין הענין יוצא מידי פשוטו, כי מדברי ר"י למדנו שאעפ"י שמסכת כלים נחלקה בתוספתא לתלתא בבי של עשרה עשרה פרקים לכל בבא כתלתא בבי דנזיקים, כי באמת דומה להם שכל הנזיקים משבירת הכלים נתהוו כמו שאמרנו, אעפ"כ שלשתם למסכתא אחת נחשבו דומיא דתלתא בבי דנזיקין, שנכנסה בטומאה ויצאה בטהרה, וזה לא תמצא אלא דווקא בחשבך התלתא בבי כאחת, שמתחלת אבות הטומאות וגומרת באפרכס של זכוכית טהורה, שמבלעדי זה לא תמצא המאמר הזה קיים. שהרי הבבא ראשונה יוצאת כמו כן בטומאה, שכן סוף פרק העשירי הוא כל שיש בה משקה טופח טמאה. והבבא שניה כמו כן תחילתה וסופה היא טומאה, שהרי תחילת הפרק האחד עשר הוא כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן טמאין, וסוף הפרק העשרים הוא ונשתיירו בה שלשה מעדנים של ששה טפחים טמאה, מחצלת מאמתי מקבלת טומאה משתנקוב והיא גמר מלאכתה. והבבה השלישית תחילתה וסופה היא טהרה, שכן תחילת הפרק האחד ועשרים הוא הנוגע בכובד העליון בכובד התחתון בנירי' בקירוס ובחוט שהעבירו על גבי הארגמן ובעירה שאינו עתיד להחזירה טהור, וסוף הפרק השלשים הוא הא דתנן האפרכס של זכוכית טהורה, הרי שאין מאמר ר"י שאמר שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה קיים אלא בחשבנו התלתא בבי לאחד, ונפקא מינה לכללי סתם משנה ומחלוקת כידוע:

כלים מתחיל באלף ומסיים בהא, כי אלף החמשי כלו מראשו ועד סופו היה כלי המקבל טומאת הגלות הזה המר, בטומאת ארץ העמים אשר בארבע רוחותיה פיזר אותנו הקב"ה ויגאלנו מהרה אכי"ר:

סליק מסכת כלים. של עשירים ודלים:

עון חטא וגם אשמה אתה ממך תעלים.

כי תלמוד בדין טומאה גם כל דין אשר בכלים: